

Jaarvergadering Ton sur Ton 2008

Muziek, liefde en inspiratie

De sage over de zanger Orpheus (Orfeo) is een paar duizend jaren oud. Zijn affectie voor zijn Euridike was zo immens dat hij als enige sterveling ooit erin is geslaagd de tocht naar de Hades te volbrengen om zijn geliefde terug te halen uit het dodenrijk. Het lukte hem in eerste instantie, maar ook hij was slechts van vlees en bloed. Hij weerstond niet aan de verleiding om naar haar te kijken voor zijn terugkeer op de aarde, zoals de onverbiddelijke heerser van de onderwereld Pluto had geëist en zo verloor hij Euridike alsnog voorgoed.

Het noodlot dat Orpheus trof is bron van inspiratie geweest van vele beeldende kunstenaars, schilders en beeldhouwers, en ook, maar in mindere mate, van componisten, door de eeuwen heen. La morte d' Orfeo van Steffano Landi, L'Euridice van Jacopo Peri, de Favola d'Orfeo van Monteverdi, Orfeo ed Euridice van Gluck, La mort d'Orphée van Hector Berlioz, Orphée aux enfers van Jacques Offenbach, en de Orpheus van Igor Stravinsky zijn enige voorbeelden van composities die het thema van de herwonnen en dan toch definitief verloren liefde als onderwerp hebben.

Tenminste twee van de genoemde componisten hadden in hun eigen leven een 'Orfeo'-ervaring: Monteverdi die zijn vrouw en zijn muze verloor in de aanloop naar de première van Orfeo (waarin hij de verloren geliefde door Orfeo laat toezingen in 'Rosa del ciel, vita del mundo', een der allermooiste liefdesaria's die ooit werden geschreven). En Berlioz die hopeloos verliefd werd op een Engelse actrice (en zijn verwarde gevoelens via zijn Symphonie Fantastique aan de wereld bekendmaakte).

Wij zullen na Palestrina een programma van liederen en motetten van Johannes Brahms gaan studeren. Had Brahms ook zo'n Orfeo-gevoel? En is dat in zijn muziek terug te vinden?

In 1833 wordt hij geboren in Hamburg, 10 jaar later is hij al bekend als wonderkind; op zijn 15de treedt hij voor het eerst als concertpianist voor het voetlicht, onder andere met eigen werk. In 1853, 20 jaar oud, ontmoet hij Robert Schumann, die dan 43 jaar is. Schumann is getrouwd met Clara Wieck, een buitengewoon mooie vrouw, een uitermate getalenteerde pianiste en moeder van zeven kinderen (een zoontje was vroeg gestorven) en op dat moment 34 jaar oud. Op 30 september staat een 'blonde beeldschone jongeman met een fijn, glad gezicht en een bedeesde stem' - zoals dochter Marie het later noteerde in haar memoires - voor de deur in Düsseldorf en vraagt naar Robert en Clara. Het is het begin van een turbulente episode in het leven van deze drie mensen, een episode die drie jaar later eindigt met de tragische dood van Robert (na een zelfmoordpoging en een opname van anderhalf jaar in een psychiatrische instelling met een indertijd niet behandelbare psychose). Brahms woont dan al een tijd bij de Schumanns in. De relatie met Clara is er een van een wederzijdse grote genegenheid en niet gespeend van momenten van intense verliefdheid.

Hun briefwisseling in die tijd liegt er niet om: van 'Geachte mevrouw' wordt het 'Dierbare vriendin', 'Geliefde vriendin', 'Innig geliefde vriendin', 'Geliefde Clara', 'Lieve Clara'. En de inhoud van zijn brieven: 'Ik houd het niet langer uit', 'Ik verlang er oneindig naar u weer te zien', 'Een heerlijke onvergetelijk zomer', 'Alles samen met u delen'. Zijn verliefdheid houdt niet stand, en zijn gevoelens veranderen in een levenslange vriendschap met hoogte- en dieptepunten, die Clara achterlaten met onvervulde wensen. Zij blijft van Johannes houden, ook in de periodes waarin hij relaties aanknoopt met onder andere Agathe von Siebold, Berthe Porubsky, Hermine Spiess; relaties die trouwens alle mislukken. In oktober 1895 ontmoetten Clara en Johannes elkaar voor het laatst. In mei 1896 sterft zij, 76 jaar oud. En elf maanden later sterft Brahms, die maar 64 jaar wordt.

Clara is zeer zeker voor Brahms een muze geweest die in belangrijke mate heeft bijgedragen aan de artistieke ontwikkeling van de componist, niet in het minst omdat ze inspiratiebron was voor een groot deel van zijn klaveroeuvre en dus ook onvermoeibaar was in het steeds weer programmeren van zijn werk in haar concertpraktijk.

Wat ons Brahms-programma betreft: de motetten opus 29 zijn gecomponeerd in de meest

intense fase van hun relatie, de schetsen voor de motetten opus 74 dateren ook uit die tijd. De Liebeslieder-Walzer voor koor en vierhandig klavier opus 52 zijn in 1868 geschreven, het jaar waarin Ein Deutsches Requiem op Goede Vrijdag zijn première beleeft in Bremen, waarbij Clara aan de arm van Johannes de Sankt-Petrikathedraal binnenloopt. De vierhandige pianopartij van de Walzer roept reminiscenties op aan de ontelbare avonden waarop de geliefden samen 'quatre mains' gespeeld hebben.

De achtstemmige profane Fest- und Gedenksprüche opus 109 zijn, hoewel gelegenheidswerken, a capella koren van hoog niveau van de rijpe Brahms, een dankbetuiging aan de stad Hamburg ter gelegenheid van zijn ereburgerschap in 1888. In dat jaar geeft hij Clara zijn derde vioolsonate cadeau. Oude liefde die wel aan het roesten was, maar in de muziek vonden Clara en Johannes elkaar steeds terug. Clara's allerlaatste concert in 1891 werd een hommage aan Brahms. Na die vertolking van zijn Haydn-varianten heeft ze nooit meer in het openbaar opgetreden.

© Erik Dyckhoff 2008